

ФОРС-МАЖОРНІ ОБСТАВИНИ В ДОГОВОРІ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ (ДЕПОЗИТУ)

В Україні ще недостатньо досліджені питання щодо віднесення непередбачуваних та непереборних подій до форс-мажорних обставин в договорах банківського вкладу (депозиту), а саме: свободи сторін самостійно передбачити підстави виникнення таких обставин, порядок сповіщення іншої сторони з визначенням строків їх дії та наслідки настання підстав для звільнення від цивільно-правової відповідальності.

В законодавстві України однозначне визначення обставин “форс-мажору” відсутнє. В одних випадках поняття “форс-мажорні” обставини ототожнюються з непереборною силою, а в інших під ними розуміється лише стихійне лихо, інколи непереборна сила ототожнюється зі стихійним лихом чи з надзвичайними обставинами, які не є стихійним лихом (акти органів державної влади, неплатоспроможність, страйки, оголошення війни, військові дії, мобілізація, повстання).

Судова практика розцінює форс-мажорні обставини як обставини непереборної сили, однак рішення судів різних регіонів свідчить про неузгодженість та неусталеність судової практики в цій сфері, оскільки одні й ті самі обставини, як-то фінансова криза, зміни в законодавстві (видання Національним банком України відповідної постанови), протиправні дії третіх осіб, різними судами розцінюються по-різному в залежності від включення чи не включення їх до умов договору. У разі включення їх до умов договору суди переважно розцінюють ці обставини як “форс-мажор” і відмовляють у поверненні грошових коштів клієнтам банків. Тобто судова практика надає велике значення включенню чи не включенню певної обставини до переліку умов договору, що звільняють від цивільно-правової відповідальності.

Розширювати до необмеженості перелік “форс-мажорних обставин” в договорах банківського вкладу (депозиту) не доцільно, оскільки це порушує стабільність цивільно-правових відносин у банківській сфері, створює передумови для порушення інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках. Крім того, не всі зазначені сторонами в договорі надзвичайні ситуації є такими, що можуть перешкодити виконанню банком своїх зобов’язань за договором банківського вкладу, оскільки не в усіх випадках події можуть розвиватися без вольової участі осіб. Наприклад, пожежа в приміщенні банку може бути викликана підпалом, вчиненого працівниками цього банку; страйки, мітинги, походи, демонстрації, якщо ініціатива щодо їх організації та проведення виходила не від працівників цього банку навряд чи зможе перешкодити виконанню банком своїх зобов’язань.

Фінансова-економічна криза не може відноситися до форс-мажорних обставин, оскільки по суті це є відсутністю грошових коштів для виплати

процентів або доходу в іншій формі, як це впливає з аналізу ч. 2 ст. 617 ЦК України та ч. 2 ст. 218 ГК України. Тобто, у даному випадку відсутність коштів у господарюючого суб'єкта для виконання ним своїх договірних зобов'язань є наслідком комерційного ризику.

Зміна законодавства, зокрема видання Національним банком України постанов, якими обмежується право вкладника на повернення вкладу на першу вимогу або зі впливом встановленого договором строку, не повинні вважатися форс-мажорною обставиною, адже відповідно до ч. 2 ст. 1060 ЦК України умова договору про відмову від права на одержання вкладу на першу вимогу є нікчемною. Банки лише можуть проводити роз'яснювальну роботу з клієнтами щодо недопущення дострокового зняття коштів, але не відмовляти категорично в отриманні належним їм коштів. Тобто норми постанов Національного банку України в цій частині повинні носити рекомендований, а не імперативний характер.

Протиправні дії третіх осіб, якщо вони є працівниками банку, де розміщений депозит, не можна вважати форс-мажорною обставиною, тому що банки у відповідності до чинного законодавства повинні забезпечувати дотримання порядку здійснення касових операцій у національній та іноземній валютах, здійснювати належний внутрішній контроль за касовими операціями, а також створювати безпечні умови роботи з готівкою та її зберіганням (п. 8 Постанови Правління Національного банку України від 14.08.2003 року № 337, якою затверджена "Інструкція про касові операції в Україні").

Крім загального визначення поняття "непереборної сили" (форс-мажору), наведеного в ч. 1 ст. 263, ст. 617 ЦК України, необхідно закріпити вичерпний перелік обставин, які є форс-мажорними, для окремих видів договорів, стороною яких є банк, (договір банківського вкладу (депозиту), договір банківського рахунку, договір кредиту), враховуючи їх специфіку. Для цього треба доповнити ст. 58 Закону України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 року нормою, згідно якої банк не звільняється від відповідальності у разі зміни законодавства, яким обмежується право вкладників на повернення вкладу, протиправних дій третіх осіб, якщо вони є працівниками банку, який є стороною договору, страйки, мітинги, походи, демонстрації, якщо вони вчинені не працівниками банку, який є стороною договору, а також в тих випадках, коли конкретні погодні умови не могли перешкодити здійснення працівниками банку касових операцій з приймання та видачі готівки, у тому числі із застосуванням платіжних карток через касу банку або банкомат.

В діючому законодавстві належним чином не врегульовано питання відповідальності банків у разі порушення своїх зобов'язань за договором банківського вкладу (депозиту). Зазначено лише про створення резервних фондів для гарантування інтересів вкладників (ч. 3 ст. 36, ст. 57 Закону України "Про банки та банківську діяльність"), тому банківське законодавство в цій частині потребує подальшого вивчення і реформування.